

УДК 35.076+342.5(477)+351.746.1(477)

ГОРДІЄНКО С.Г., доктор юридичних наук, доцент, завідувач кафедри національної безпеки навчально-наукового інституту права ім. князя Володимира Великого МАУП.
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0392-2601>.

ДОРОНІН І.М., доктор юридичних наук, доцент, завідувач наукової лабораторії Інституту інформації, безпеки і права НАПрН України.
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5991-6713>.

ДЕРЖАВНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ: ПРОБЛЕМИ КОМПЕТЕНЦІЇ ДЕРЖАВНИХ ОРГАНІВ

***Анотація.** У роботі розглядаються проблеми розвитку поняття “державна безпека” в Україні, її правового виміру, належного визначення компетентних державних органів, відповідальних за її забезпечення. Виходячи з того, що усталеним для вітчизняної правової науки є визначення держави як організації політичної влади, її безпека залежить від політичної, економічної, наукової та науково-технологічної складових, які є фундаментом інноваційної політики України. У сучасному світі рушійною силою економіки стають якісно нові знання, тому структуру економіки, як інноваційної, можна звести до наступної формули: “загальна економіка = економіка науки + науково-технологічна економіка + економіка матеріального виробництва”. Економіку ж, на нашу думку, схематично можна відобразити так: “економіка науки (інформація => інформаційні ресурси => інноваційна діяльність => якісно нові знання => інтелектуальні ресурси), науково-технологічна економіка та економіка матеріального виробництва”. У такому контексті безпека держави залежить від її політичної складової із забезпечення економічної безпеки суспільства. Систематизація повноважень Верховної Ради України, Президента України, Ради національної безпеки України, Кабінету Міністрів України, місцевих органів влади та органів із забезпечення безпеки на сьогодні далека від досконалої. Визначається, що безпеку держави забезпечує не лише законодавчо визначений орган – Служба безпеки України, а й інші органи влади та управління. Водночас питання розмежування компетенції між ними у зазначеній сфері залишається складним і потребує ґрунтовних досліджень.*

***Ключові слова:** національна безпека, безпека держави, політична безпека, економічна безпека, воєнна безпека, органи влади і управління, повноваження державних органів.*

***Summary.** This paper examines the problem of development of the term “state security” in Ukraine, legal context of implementation, adequate definitions for state authorities` competence in sphere of security. Based on traditional theoretical legal definition of state as organization of political power, security of state depends on the components of security such as politics, economy, scientific and technological policy as the foundation of innovation policy. In today's world economics is driven by knowledge. Therefore, structure of innovation economy may be described as conditional pattern “common economy = economy of science + economy of technics + economy of production (real economy)”. The economy in this context may be described as “economy of science (information => information resources => innovations => qualitatively new knowledge => intellectual resources), economy of technics and economy of production”. In this sense state security depends on political component of economic security. Systematization of competence of Verkhovna Rada of Ukraine (national parliament), President of Ukraine, National Security and Defense Council of Ukraine, Cabinet of Ministers of Ukraine, local authorities in the sphere of security is far from perfect. The authors argue that the state security is not only within the competence of Security Service of Ukraine according to prescriptions of the law. These objectives are subjects for other state authorities. However, the problems of separation of competence for state powers and state authorities are complex and need following studies.*

Keywords: national security, state security, political security, economic security, military security, state authorities, competence of state authorities.

Аннотация. В работе рассматриваются проблемы развития понятия “государственная безопасность” в Украине, ее правового измерения, надлежащего определения компетентных государственных органов, ответственных за ее обеспечения. Исходя из того, что устойчивым для отечественной правовой науки есть определения государства как организации политической власти, ее безопасность зависит от политической, экономической, научной и научно-технологической составляющих, которые являются фундаментом инновационной политики Украины. В современном мире движущей силой экономики становятся качественно новые знания, поэтому структуру экономики, как инновационной, можно свести к следующей формуле: “общая экономика = экономика науки + научно-технологическая экономика + экономика материального производства”. Экономику же, по нашему мнению, схематично можно отобразить так: “экономика науки (информация => информационные ресурсы => инновационная деятельность => качественно новые знания => интеллектуальные ресурсы), научно-технологическая экономика и экономика материального производства”. В таком контексте безопасность государства зависит от ее политической составляющей из обеспечения экономической безопасности общества. Систематизация полномочий Верховной Рады Украины, Президента Украины, Совета национальной безопасности Украины, Кабинета Министров Украины, местных органов власти и органов из обеспечения безопасности на сегодня далекая от совершенной. Определяется, что безопасность государства обеспечивает не только законодательно определенный орган – Служба безопасности Украины, а и другие органы власти и управление. Вместе с тем вопрос размежевания компетенции между ними в указанной сфере остается сложным и нуждается в грунтовних исследований.

Ключевые слова: национальная безопасность, безопасность государства, политическая безопасность, экономическая безопасность, военная безопасность, органы власти и управление, полномочия государственных органов.

Постановка проблеми. Чергове звернення авторів до проблематики визначення сутності та змісту державної безпеки України зумовлене новими реаліями соціального, політичного та державного будівництва України, а також наявністю публікацій за даною тематикою, що з’явилися останнім часом. Беззаперечним вважаємо, що державна незалежність і безпека є базовою політичною цінністю, а їх зміцнення й розвиток – головною стратегічною метою сучасної української держави.

Незалежність передбачає спроможність і готовність держави захистити свою цілісність та непорушність кордонів; вести незалежну зовнішню політику винятково на підставі національних інтересів; мінімізувати зовнішню залежність. Державна незалежність є головною умовою успішної реалізації державного курсу на створення комплексної, цілісної, інтегрованої системи національної безпеки на суспільному, державному та політичному рівнях.

Результати аналізу наукових публікацій. У загальному розумінні національна безпека України – це спосіб самозбереження українського народу, який досяг рівня організації у формі незалежної держави. Відповідно до пропозицій ЮНЕСКО, вона може розумітись як система державних і суспільних гарантій стабільного розвитку нації, захисту її базових цінностей та інтересів, джерел духовного і матеріального добробуту від зовнішніх та внутрішніх загроз. Традиційно безпеку визначають як певну характеристику якісного стану системи та її основних частин.

О.В. Українчук одним із перших визначив, що національна безпека – це специфічний вид суспільних відносин, які складаються між людьми та їх колективами у процесі здійснення цілеспрямованої діяльності щодо досягнення стану оптимального

функціонування і розвитку суспільства та його структур шляхом правильного вибору перспективних цілей, ефективної централізації загроз, що виникли, стимулювання і створення позитивних процесів [1]. У подальшому вивчення проблем безпеки української державності перебувало в полі зору багатьох вчених, зокрема С.Г. Гордієнка, О.Г. Данільяна, О.П. Дзьобанья, І.М. Дороніна, В.С. Картавцева, В.Г. Пилипчука, О.В. Сосніна, В.А. Яценка та інших.

Національна безпека України забезпечується діяльністю суспільних інститутів, спрямованою на створення і вдосконалення умов та чинників (гарантій) ефективної життєдіяльності народу. Відповідні суспільні інститути утворюють систему забезпечення національної безпеки України.

Однією із важливих ключових складових національної безпеки є державна безпека, тому національну безпеку не можна звужувати до державної, адже таке загрожуватиме пріоритетом інтересів держави над інтересами народу.

У системі національної безпеки одними із головних пріоритетів є державно-політичний та соціально-економічний аспекти.

Державно-політичний аспект полягає у забезпеченні територіальної цілісності України, недоторканності її кордонів, внутрішніх і міжнародних інтересів Української держави та її впливу на світовій арені, захисту державно-політичного ладу від спроб ліквідувати чи змінити його неконституційним шляхом, а також прав та свобод громадян, виживання у випадках катастроф, стихійних лих і мінімізації їх наслідків.

Соціально-економічний аспект забезпечує стійкість соціально-економічної системи держави, вдосконалення структури народного господарства, захищеність його від зовнішніх та внутрішніх загроз, подолання кризових явищ в економіці і соціальній сфері.

Загрози національній безпеці України (внутрішні та зовнішні, реальні та потенційні) безпосередньо впливають на якісний стан безпеки держави.

Метою статті є визначення компетенції державних органів у забезпеченні безпеки держави щодо її спроможності до обороноздатності та здатності протистояти антиконституційним проявам в українському суспільстві.

Виклад основного матеріалу. Поняття “національна безпека” стало невід’ємним атрибутом більшості воєнно-політичних концепцій, аналітичних і прогностичних розробок довгострокового, глобального характеру. Але для різних видів безпеки відсутня загально визнана дефініція, і до того ж розбіжності між науковими школами та окремими дослідниками досить радикальні. Це саме стосується і поняття “державна безпека”.

Відповідно до законодавства України державну безпеку забезпечує лише Служба безпеки України та й то від загроз невоєнного характеру. Але забезпечення безпеки впливає із мети діяльності досить великого кола державних органів. Тобто, гіпотетично, безпеку держави, як апарату влади та управління, забезпечує сукупність органів зі своєю компетенцією.

Таким чином, варто погодитись із пропозиціями В.А. Яценка, що визначення поняття “національної безпеки України” та “державної безпеки України” відповідно до Закону України “Про національну безпеку України” потребує уточнення, хоча б до такого: – це “надійне, стабільне функціонування суспільства та держави і нарощування їх потенціалу як умови їх існування і захищеності від реальних та потенційних загроз” [2].

Потрібно враховувати, що зміст поняття “безпека” дещо ширший, ніж статичний “стан захищеності” соціальної системи від внутрішніх і зовнішніх загроз, а тим більше – “стан непорушності”.

Можливо передбачити, що безпека соціальної системи залежить від її здатності ефективно нейтралізувати (у т.ч. через запобігання) внутрішні та зовнішні загрози, що виникли; стимулювати та використовувати у своїх інтересах позитивні явища, фактори і процеси, що впливають на соціальну систему, а також створювати їх; стимулювати трансформацію нейтральних щодо даної системи факторів у позитивні і водночас протидіяти їх трансформації у негативні фактори, процеси, явища.

Отже, безпека соціальної системи є станом її оптимального функціонування і розвитку за умов правильного вибору перспективних цілей, ефективною нейтралізації загроз, що виникають, стимулювання і створення позитивних процесів.

Зустрічаються юридичні визначення державної безпеки. Таким шляхом йдуть законодавці тих країн, де в нормативному акті після наведення поняття надається розлоге його пояснення через визначення мети, завдань і принципів діяльності. Майже у всіх визначеннях державна безпека розглядається як стан суспільного та державного ладу або його основ, що характеризується певними якостями, а саме: міцністю, непорушністю, незалежністю, захищеністю. На нашу думку, перспективною є ідея поєднання поняття “державна безпека” з категорією “відносини”.

Отже, зрозуміло, що поняття “державна безпека” досить складне, багатоаспектне, інтегроване із багатьох понять і відповідно висвітлює безпеку не тільки держави, але й окремої особи та суспільства в цілому [3].

Хоча кожне визначення має свої особливості, зазначимо, що сучасне трактування безпеки як “стану захищеності” конкретного соціального об’єкта (особи, суспільства, держави) позитивно сприймається у політичних та наукових колах.

Вивчаючи суспільні відносини, можливо стверджувати, що спецслужба будь-якої країни не спроможна (й не має таких повноважень) забезпечити безпеку у повному обсязі усіх без винятку суспільних відносин. З огляду на це Служба безпеки України (враховуючи визначену законом мету діяльності) має забезпечувати пріоритетні інтереси суспільства через забезпечення безпеки держави в основних сферах діяльності України. Однак, і це принципово, держава має бути тільки ефективним засобом, суб’єктом виконання завдань, що необхідно вирішувати суспільству.

Отже, враховуючи призначення і мету діяльності із забезпечення державної безпеки, статус та сутність діяльності СБ України може визначатися таким чином: Служба безпеки України – державний орган, який забезпечує безпеку держави спеціальними силами, засобами, методами та формами шляхом виявлення, попередження та припинення протиправної діяльності (розвідувально-підривної діяльності спеціальних служб іноземних держав та посягань на суверенітет України) організацій, груп та осіб у політичній, економічній, науково-технічній, воєнній та соціальній сферах діяльності України.

На сьогодні термін “державна безпека” автоматично підміняє поняття “безпека держави”, яке конкретніше та точніше, ніж перше, але не таке придатне для політичного вжитку. Історично вжиття зазначених термінів у законодавчих актів відбулось після внесення у 1990 році змін до Конституції УРСР, які містили згадування термінів і “державна безпека”, і “безпека держави” (нової редакції ст. 7 щодо заборони створення і діяльності партій та громадських організацій і рухів, що ставлять за мету окрім іншого підриив безпеки держави, ст. 49 щодо можливості встановлення обмежень об’єднання у політичні партії, інші громадські організації в інтересах у тому числі державної безпеки). А у 1992 році до Конституції України були внесені зміни, що передбачали ужиття терміну “національна безпека”.

Однак якщо взяти за вихідне те твердження, що термін “державна безпека” відображає тільки забезпечення безпеки держави, можна уникнути низки протиріч. Застосувавши теорію домовленості, можна створити, звичайно, недосконалу, але систему класифікації “безпек”: національна безпека, суспільна безпека, безпека держави, воєнна безпека, політична безпека, економічна безпека тощо.

Таким чином, поняття “безпека держави – як здатність системи суспільних відносин (у державно-політичній та соціально-економічній сферах діяльності суспільства), що безпосередньо пов’язана із забезпеченням оптимального функціонування її інститутів (у першу чергу державної влади) забезпечити безпеку особи, суспільства і держави при конкретному балансі їх життєво важливих інтересів” знаходить своє підтвердження [4].

Спроба аналізу сутнісних і змістовних характеристик різних “безпек”: нації, народу, етносу, політичної нації, території, країни та держави приводить до вкрай простого висновку, що обсяг понять і їх “вага”, а саме – безпеки нації, політичної нації, етносу, народу, території, території держави, країни, держави та суверенної держави є різним. Ми погоджуємося, що у системі національної безпеки головними пріоритетами є державно-політичний та соціально-економічний аспекти.

З урахуванням зазначеного, термін “державна безпека”, має визначатися як якісно визначений законодавством стан функціонування держави, як політичного інституту влади, який досягається шляхом прогнозування, попередження, виявлення та мінімізації негативного впливу існуючих і ймовірних загроз основним ознакам держави (насамперед, інститутам державної влади, територіальній цілісності, суверенітету, грошово-кредитній та податковій системам) та дозволяє державі ефективно реалізовувати своє соціальне призначення щодо забезпечення подальшого розвитку людини, суспільства та держави.

Виходячи з того, що найбільш прийнятним визначенням держави є визначення її як організації політичної влади (складова суспільства, яка його організовує), можемо зазначити що безпека держави, як системи політичної влади в Україні залежить від її політичної, економічної, наукової та науково-технологічної складових, які є фундаментом інноваційної політики України.

Тобто, державна безпека – це безпека державно-політичного, конституційно легітимізованого політичного ладу держави від змін його неконституційним шляхом; безпека державотворення і конструктивної політики задля стабільності суспільства; наявність політичного суверенітету; територіальна цілісність України і недоторканість її кордонів; безпека інститутів державної влади; безпека національно-державних інтересів у сфері економіки.

Таким чином, гіпотеза, що безпеку держави, як апарату влади та управління, забезпечує значна кількість її органів і у кожного з них є своя компетенція знаходить своє попереднє підтвердження.

Задля визначення складових державної безпеки, доцільним вважаємо, в першу чергу визначитися з такими феноменами як політика, безпека політичної системи та державного устрою України, політична економія та економіка. На нашу думку всі ці визначення дуже тісно пов’язані між собою, взаємопереходять одне в одне та найбільш реально дають можливість окреслити стратегічні, пріоритетні напрями державної діяльності, а отже і визначити напрями її забезпечення.

Політика – це і мистецтво можливого; і наука державного управління; і участь в справах держави; і напрям діяльності держави; і певні форми, мета, завдання, зміст діяльності держави. Сфера політики охоплює питання державного устрою, управління країною, керівництво соціальними спільнотами: класами, різними суспільними групами

людей, політичну боротьбу політичних партій, політичних рухів та ін. У політиці відображаються корінні, життєві інтереси соціальних спільнот, класів.

Пріоритетність того чи іншого виду національної безпеки (політичної, економічної, соціальної, екологічної, військової тощо) визначається об'єктивними чинниками: ступенем потреби людей у цьому виді безпеки; уразливістю людей і життєво важливих об'єктів від цього виду небезпек; наявністю широкого кола надзвичайних небезпек, яким повинна протистояти ця система безпеки.

Отже, можливо стверджувати, що політична безпека є сукупністю заходів з виявлення, попередження і усунення тих чинників, які можуть завдати збитків політичним інтересам країни, народу, суспільству, громадянам, зумовити політичний регрес і навіть політичну загибель держави. Існує багато небезпек, які здатні підірвати владу, правовий порядок, викликати хаос. Своєю чергою, накопичення цих загроз зумовлює необхідність створення дієвого механізму забезпечення політичної безпеки [5].

У такому разі політична безпека – один з найголовніших різновидів безпеки, що використовує політичні засоби для економічного та соціального балансу (або його відсутності) державного устрою. Беззаперечно, координаційна і керівна роль у процесі забезпечення політичної безпеки країни має належати державі, дії якої у цьому разі узгоджуються з інтересами економічної безпеки.

Аналізуючи викладене вище і власні напрацювання у теорії понять, припускаємо, що:

- політика – це стратегічна програма, як система засобів та методів реалізації її пріоритетів та напрямків управлінської діяльності держави, що відповідають інтересам особи, суспільства та саме держави, які проголошені владою, або її представниками і які забезпечуються державою в певному соціальному середовищі;

- політична безпека – це якісний стан політичної системи суспільства, який має визначатися законодавчо, і який досягається системою заходів, спрямованих на збереження конституційно легітимізованого політичного ладу тієї чи іншої держави, забезпечення державотворення і конструктивної політики стабільності суспільства при можливості: нації та державних інститутів самостійно вирішувати питання державного устрою; гарантований захист політичного суверенітету, територіальної цілісності, політичної незалежності та конституційного ладу держави; незалежно проводити внутрішню і зовнішню політику, що ґрунтується на балансі життєво важливих інтересів особистості, суспільства і держави.

Останнє передбачає в першу чергу чітку політику держави в соціально-економічній сфері її діяльності.

Економіка – найважливіша сфера суспільного життя, в якій на основі використання різноманітних ресурсів здійснюється виробництво, обмін, розподіл та споживання продуктів людської діяльності, формується і постійно розвивається система продуктивних сил і економічних відносин, якими управляють різні типи економічних законів. Економіка має складну структуру її матеріальною основою є система продуктивних сил, що відображає активне ставлення людини до природи у процесі праці й створення матеріальних та нематеріальних благ.

На всіх етапах розвитку людської цивілізації до системи продуктивних сил входили людина-працівник, засоби виробництва, сили природи, які використовувалися людьми. У XIX ст. новим елементом цієї системи стають форми і методи організації виробництва, у другій половині XX ст. – наука та інформація.

Останні наразі стають визначальними чинниками функціональної структури економіки і, як ми вважаємо, стають її основою.

Економіку, на нашу думку схематично можна відобразити так: “економіка науки” (інформація => інформаційні ресурси => інноваційна діяльність => якісно нові знання => інтелектуальні ресурси), “науково-технологічна економіка” та “економіка матеріального виробництва”.

Таким чином, під забезпеченням економічної безпеки держави розуміється: забезпечення від реальних, а за можливості і потенціальних збитків пріоритетним напрямом системи суспільних відносин, що стосуються економічної діяльності держави специфічним для кожного державного органу видом діяльності [6].

Економічна безпека – надійна захищеність національно-державних інтересів у сфері економіки від реальних та потенційних внутрішніх і зовнішніх загроз, а в першу чергу - прямих та опосередкованих економічних збитків. Стан економічної безпеки оцінюється системою параметрів, які визначають сприятливі умови функціонування економічної системи.

В сучасному світі рушійною силою економіки стають якісно нові знання, тому структуру економіки, як інноваційної можна звести до наступної формули: загальна економіка = економіка науки + науково-технологічна економіка + економіка матеріального виробництва.

Тобто, безпека держави залежить в першу чергу від її політичної складової із забезпечення економічної безпеки суспільства [7].

Розмежування повноважень між державними органами у забезпеченні національної безпеки та окремих видів безпеки, у т.ч. і державної, зумовлена низкою факторів негативного впливу. По-перше, в Україні існує конституційна невизначеність статусу глави держави, що зумовлює прогалини у визначенні відповідної компетенції Президента та так званих “допоміжних” органів при Президентові, що фактично виконують певні повноваження [8 – 10]. По-друге, тривалий час проводиться адміністративна реформа, що зумовлює існування державних органів з різним статусом [11, с. 28-29]. Зазначене негативно впливає на керованість ними особливо при загостренні внутрішньополітичного протистояння. У літературі на це було звернуто увагу в контексті необхідності належного та ефективного організаційно-правового удосконалення системи забезпечення національної безпеки України [12].

Враховуючи вимоги законодавчих актів у цій сфері, пропонується систематизувати суб’єкти забезпечення безпеки наступним чином.

Верховна Рада України – орган законодавчої влади в Україні, який покликаний боронити суверенітет і незалежність України, дбати про благо країни і добробут Українського народу шляхом прийняття законів та інших нормативно-правових актів обов’язкових до виконання всіма органами влади та управління України, а також здійснення парламентського контролю у випадках, визначених законом.

Можливо систематизувати конституційно визначені повноваження Верховної Ради щодо забезпечення безпеки у таких сферах.

1. *Політична* – визначення основ національної безпеки; засад внутрішньої і зовнішньої політики; організації діяльності органів виконавчої влади; основ державної служби, державної статистики та інформатики; правового режиму державного кордону; контролю за діяльністю Кабінету Міністрів України; прийняття рішення щодо Програми діяльності Кабінету Міністрів України; відповідальності Кабінету Міністрів України та прийняття резолюції недовіри Кабінету Міністрів України; територіального устрою України; заслуховування щорічних та позачергових послань Президента України про внутрішнє і зовнішнє становище України; надання згоди на обов’язковість міжнародних

договорів України та денонсація міжнародних договорів України; парламентський контроль.

2. *Воєнна* – оголошення за поданням Президента України стану війни і укладення миру; схвалення рішення Президента України про використання Збройних Сил України та інших військових формувань у разі збройної агресії проти України; організації Збройних Сил України; порядку допуску та умов перебування підрозділів збройних сил інших держав на території України; порядку направлення підрозділів Збройних Сил України до інших держав; затвердження указів Президента про введення воєнного чи надзвичайного стану в Україні або в окремих її місцевостях, про загальну або часткову мобілізацію; правовий режим воєнного стану.

3. *Економічна* – визначення основ зовнішньоекономічної діяльності та митної справи; засади формування Державного бюджету України і бюджетної система України; засади використання природних ресурсів, виключної (морської) економічної зони, континентального шельфу, освоєння космічного простору, організації та експлуатації енергосистем, транспорту і зв'язку; засади створення і функціонування фінансового, грошового, кредитного та інвестиційного ринків; затвердження Державного бюджету України та внесення змін до нього, контроль за виконанням Державного бюджету України, прийняття рішення щодо звіту про його виконання; затвердження загальнодержавних програм економічного, науково-технічного, соціального, національно-культурного розвитку, охорони довкілля; затвердження переліку об'єктів права державної власності, що не підлягають приватизації, визначення правових засад вилучення об'єктів права приватної власності; порядок випуску та обігу державних цінних паперів, їх види і типи; порядок утворення і погашення державного внутрішнього і зовнішнього боргу; правовий режим власності; система оподаткування, податки і збори; статус національної валюти, а також статус іноземних валют на території України; затвердження указів Президента про оголошення окремих місцевостей зонами надзвичайної екологічної ситуації; правовий режим надзвичайного стану; правовий режим зон надзвичайної екологічної ситуації.

4. *Сфера правосуддя* – визначення засад забезпечення громадського порядку; засад організації та діяльності адвокатури; засад судової експертизи; засад організації і діяльності прокуратури, нотаріату, органів досудового розслідування, органів і установ виконання покарань; порядку виконання судових рішень; судоустрою, судочинства та статусу суддів;

Президент України є главою держави і виступає від її імені, є гарантом державного суверенітету, територіальної цілісності України, додержання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина, є гарантом реалізації стратегічного курсу держави.

Конституційно визначеними повноваженнями Президента України у політичній, воєнній, економічній та судовій сферах, можливо назвати вжиття заходів щодо:

1. *Політична сфера*: захищеності державного суверенітету, державної незалежності і правонаступництва держави від реальних та потенційних загроз; захищеності територіальної цілісності від реальних та потенційних загроз; захищеності демократичного конституційного ладу від реальних та потенційних загроз; керівництва у сфері безпеки держави; представництва держави в міжнародних відносинах; керівництва зовнішньополітичною діяльністю держави, ведення переговорів та укладення міжнародних договорів; подання про призначення Верховною Радою України Прем'єр-міністра, Міністра оборони, Голови Служби безпеки та Міністра закордонних справ України; призначення та звільнення з посад половини складу Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення; головування у Раді національної безпеки і оборони

України; ветовання прийнятих Верховною Радою України законів (крім законів про внесення змін до Конституції України) з наступним поверненням їх на повторний розгляд Верховної Ради України; видання декретів, указів і розпоряджень.

2. *Воєнна сфера*: Головнокомандування Збройними Силами України; призначення та звільнення з посад вищого командування Збройних Сил України та інших військових формувань; керівництва у сфері оборони держави; внесення до Верховної Ради України подання про оголошення стану війни та у разі збройної агресії проти України прийняття рішення про використання Збройних Сил України та інших утворених відповідно до законів України військових формувань; про загальну або часткову мобілізацію та введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях у разі загрози нападу, небезпеки для незалежності України.

3. *Економічна сфера*: призначення та звільнення з посад половини складу Ради Національного банку України; призначення та звільнення з посад голів державних адміністрацій; зупинення дії актів Кабінету Міністрів України з мотивів невідповідності Конституції з одночасним зверненням до Конституційного Суду України щодо їх конституційності.

4. *Сфера правосуддя*: призначення та звільнення з посади за згодою Верховної Ради України Генерального прокурора; призначення на посади третину складу Конституційного Суду України; призначення та звільнення з посад суддів.

Рада національної безпеки і оборони України є координаційним органом при Президентові України, яка координує і контролює діяльність органів виконавчої влади у сфері національної безпеки і оборони.

Повноваженнями РНБО України у політичній, воєнній, економічній та судовій сферах є питання:

1. *Політична сфера*: розробки та розгляду на засіданнях питань, які належать до сфери державної безпеки та надання пропозицій Президентові України; виконання прийнятих Радою національної безпеки і оборони України рішень, введених в дію указами Президента України; здійснення поточного контролю та координації за діяльністю органів виконавчої влади в умовах воєнного або надзвичайного стану та при виникненні кризових ситуацій, що загрожують державній безпеці України, подання Президентові України відповідних висновків та пропозицій; ініціація розробки нормативних актів та документів з питань державної безпеки, узагальнення практики їх застосування та результатів перевірок їх виконання; внесення пропозиції Президентові України щодо реалізації засад внутрішньої і зовнішньої політики у сфері державної безпеки; визначення стратегічних національних інтересів України, концептуальних напрямів забезпечення державної безпеки у політичній, економічній, соціальній, воєнній, науково-технологічній, екологічній, інформаційній та інших сферах; формування проектів державних програм, доктрин, законів України, указів Президента України, директив Верховного Головнокомандувача Збройних Сил України, міжнародних договорів, інших нормативних актів та документів з питань державної безпеки; удосконалення системи забезпечення державної безпеки, утворення, реорганізації та ліквідації органів влади у сфері національної безпеки; розробки та впровадження системи невідкладних заходів із розв'язання кризових ситуацій, що загрожують державній безпеці України.

2. *Воєнна сфера*: координації та контролю діяльності органів влади по відбиттю збройної агресії, організації захисту населення та забезпеченню його життєдіяльності, охороні життя, здоров'я, конституційних прав, свобод і законних інтересів громадян, підтриманню громадського порядку в умовах воєнного та надзвичайного стану та при виникненні кризових ситуацій, що загрожують державній безпеці України; координації та

контролю діяльності органів виконавчої влади у сфері оборони в умовах воєнного або надзвичайного стану та при виникненні кризових ситуацій, що загрожують державній безпеці України; координації та контролю переведення центральних і місцевих органів виконавчої влади, а також економіки країни на роботу в умовах воєнного чи надзвичайного стану; координації та контролю діяльності органів місцевого самоврядування в межах наданих повноважень під час введення воєнного чи надзвичайного стану.

3. *Економічна сфера*: координації та контролю діяльності органів виконавчої влади у сфері державної безпеки у мирний час; законодавства про Державний бюджет України та пропозицій до Бюджетної декларації по статтях, пов'язаних із забезпеченням державної безпеки; матеріального, фінансового, кадрового, організаційного та іншого забезпечення виконання заходів з питань державної безпеки; розробки, реалізації та контролю заходів політичного, економічного, соціального, воєнного, науково-технологічного, екологічного, інформаційного та іншого характеру відповідно до масштабу потенційних та реальних загроз національним інтересам України у сфері забезпечення державної безпеки; координації та контролю діяльності органів виконавчої влади з протидії корупції; оголошення стану війни, загальної або часткової мобілізації, введення воєнного чи надзвичайного стану в Україні або окремих її місцевостях, оголошення в разі потреби окремих місцевостей України зонами надзвичайної екологічної ситуації.

4. *Сфера правосуддя*: координує і контролює діяльність органів виконавчої влади з протидії корупції, забезпечення громадської безпеки та боротьби із злочинністю.

Вищим органом у системі виконавчої влади є Кабінет Міністрів України, що відповідальний перед Президентом України і Верховною Радою України, підконтрольний і підзвітний Верховній Раді України.

Кабінет Міністрів України у своїй діяльності керується Конституцією та законами України, виконує постанови Верховної Ради України та укази Президента України відповідно до правового режиму у державі.

Повноваженнями Кабінету Міністрів України у політичній, воєнній, економічній та судовій сферах є питання:

1. *Політична сфера*: забезпечення державного суверенітету і економічної самостійності України, здійснення внутрішньої і зовнішньої політики держави, виконання Конституції і законів України, актів Президента України; забезпечення реалізації стратегічного курсу держави; вжиття заходів із забезпечення прав і свобод людини і громадянина.

2. *Воєнна сфера*: здійснення заходів щодо забезпечення обороноздатності і державної безпеки України.

3. *Економічна сфера*: розробки проекту закону про Державний бюджет України і забезпечення виконання Державного бюджету України та подання Верховній Раді України звіту про його виконання; організація і забезпечення зовнішньоекономічної діяльності України, митної справи; розробки і здійснення загальнодержавних програм економічного, науково-технічного, соціального і культурного розвитку України; забезпечення проведення фінансової, цінової, інвестиційної та податкової політики; забезпечення проведення політики у сферах праці й зайнятості населення, соціального захисту, освіти, науки і культури, охорони природи, екологічної безпеки і природокористування; забезпечення рівних умов розвитку всіх форм власності; здійснення управління об'єктами державної власності.

4. *Сфера правосуддя*: здійснення заходів з забезпечення громадського порядку, боротьби зі злочинністю; здійснення заходів щодо забезпечення державної безпеки України.

Щодо місцевого рівня необхідно зазначити, що виконання державних і регіональних програм соціально-економічного та культурного розвитку, програм охорони довкілля (а в місцях компактного проживання корінних народів і національних меншин – також програм їх національно-культурного розвитку), реалізацію інших наданих державою, а також делегованих відповідними радами повноважень, забезпечують місцеві органи виконавчої влади.

Зазначені вище повноваження мають бути втіленими в доктрини, концепції, стратегії та програми діяльності органів влади та управління [13].

Окрім цього, слід звернути увагу на доволі значне розмаїття державних органів, які мають чітко визначену законодавством компетенцію у сфері забезпечення безпеки, що обумовлена відповідними основними завданнями. До числа суб'єктів забезпечення національної безпеки України законодавець прямо відносить 13 суб'єктів. 2 з них є міністерствами; 2 – центральними органами виконавчої влади зі статусом служби; 2 – центральними органами виконавчої влади зі спеціальним статусом; 2 – органи, з центральними органом виконавчої влади у своєму складі; 2 – військові формування, 1 – державний орган, 1 – державний правоохоронний орган спеціального призначення, 1 – державний орган спеціального призначення з правоохоронними функціями. До цього переліку можливо додати ще 1 міністерство з компетенцією забезпечення формування та реалізації оборонної політики та 1 державний орган (СЗР).

Із 15 перелічених вище лише 5 мають правовий статус, що відповідає системі, яка визначена Законом України “Про центральні органи виконавчої Владик, а 2/3 мають правовий статус, що є унікальним. Така унікальність негативно впливає на стан керованості, оскільки правовий статус служби чи агентства зумовлює підпорядкування відповідному Міністру, що не завжди можливо враховуючи специфіку завдань. Відповідна проблема може бути вирішена лише на рівні здійснення заходів адміністративної реформи (щодо організації державного управління), що триває у системі державного управління надто довго [14].

Висновки.

Таким чином, знаходить своє підтвердження теза, що державна безпека - це безпека: державно-політичного, конституційно легітимізованого політичного ладу держави від змін його неконституційним шляхом; державотворення і конструктивної політики задля стабільності суспільства; політичного суверенітету; територіальної цілісності України і недоторканності її кордонів; інститутів державної влади; національно-державних інтересів у сфері економіки задля ефективної реалізації соціального призначення держави – забезпечення подальшого розвитку особи, суспільства та держави.

Ефективна реалізація соціального призначення органів влади та управління (якісні показники зазначених безпек мають бути викладені та закріплені належним чином із законодавчо визначеними формами та методами, силами і засобами із забезпечення подальшого розвитку особи, суспільства та самої держави в умовах конкретних правових режимів у політичній, економічній, воєнній, науково-технологічній та інших важливих сферах діяльності суспільства. Сукупність форм, методів, сил та засобів залежить від чіткого розмежування компетенції державних органів.

Забезпечення державної безпеки, як призначення, законодавчо визначено для Служби безпеки України. Водночас безпеку держави забезпечують інші державні органи. Основним негативним фактором впливу для належної організації діяльності у цій сфері є незакінчена адміністративна реформа, що має на меті уніфікацію системи центральних органів виконавчої влади. Також необхідним є належне визначення правового статусу так званих “допоміжних” органів при Президентові України та

виокремлення відповідного обсягу його повноважень, що безпосередньо пов'язані із гарантуванням державного суверенітету і територіальної цілісності держави.

Окрім цього, послідовність законодавчого визначення має здійснюватись від призначення державного органу через мету діяльності, завдання, функції та повноваження.

Використана література

1. Українчук О.В. Забезпечення національної безпеки в умовах формування в Україні громадянського суспільства та демократичної, правової, соціальної держави: автореф. дис. ...канд. юрид. наук. Харків, 1994. 18 с.
2. Яценко В.А. Щодо визначеності поняття “національна безпека України”: зб. матеріалів круглого столу *Право національної безпеки та військово право: історія, сучасність і перспективи*, Київ, 28 берез. 2019 р. / упоряд.: М.М. Прохоренко, П.П. Богуцький; за заг. ред. М.М. Прохоренка. Київ: ФОП Ямчинський О.В., 2019. С. 45-48.
3. Гордієнко С.Г. Про поняття “державна безпека”. *Науковий вісник Академії СБ України*. 1998. № 6 – 7. С. 33-41.
4. Гордієнко С.Г. Методологічні аспекти теорії державної безпеки України та захисту інтелектуальної власності Службою безпеки: матеріали наук.-практ. конференції *Концептуальні засади забезпечення державної безпеки України*, Київ, 9 черв. 2004 р. Київ: Вид-во НА СБ України, 2004. С. 70-73.
5. Кравчук О.Ю. Особливості політичної безпеки України. *Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку*. 2011. Вип. 23. С. 85-89.
6. Гордієнко С.Г. Забезпечення економічної безпеки держави контррозвідкою СБ України: матеріали наук.-практ. конференції *Проблеми контррозвідального захисту економічної безпеки держави*, м. Харків, 19 груд. 2003 р. Харків: ФПС для СБ України (СФ) у складі Нац. юрид. акад. України, 2004. С. 55-61.
7. Гордієнко С.Г. Складові безпеки української державності за сферами її буття. *Юридична Україна*. 2020. № 9. С. 6-17.
8. Федоренко В.Л. Конституційно-правовий статус Ради національної безпеки і оборони України. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2010. № 12. С. 32-39.
9. Цоклан В.І. Структура Ради національної безпеки і оборони України як важливий елемент її конституційно-правового статусу. *Часопис Київського університету права*. 2011. № 2. С. 90-93.
10. Коваль Н.В., Пухтинський М.О. Забезпечення впорядкування допоміжних структур при Президентіві України на законодавчому рівні. *Вісник НАДУ при Президентіві України. Серія: “Державне управління”*. 2017. № 4. С. 10-19.
11. Авер'янов В.Б. Система органів виконавчої влади: проблеми реформування у світлі конституційних вимог. *Право України*. 2003. № 9. С. 24-30.
12. Доронін І.М. Організаційно-правові аспекти трансформації системи сектору національної безпеки та оборони. *Порівняльно-аналітичне право*. 2019. № 6. С. 230-233.
13. Гордієнко С.Г. Повноваження державних органів у забезпеченні безпеки держави та напрями їх удосконалення. *Юридична Україна*. 2019, № 10. С. 6-17.
14. Мельниченко В. Правове забезпечення реформування системи центральних органів виконавчої влади в Україні: стан та перспективи. *Вісник Національної академії державного управління. Серія: “Державне управління”*. 2013. Вип. 1. С. 180-187.

~~~~~ * * * ~~~~~